

Elzas

Vogezen, uitstapjes naar het Zwarte Woud en Bazel

1 Straatsburg en omgeving	113
2 Rond Saverne en de noordelijke Vogezen	199
3 De Elzasser wijnroute en de omgeving van Colmar	271
4 De omgeving van Mulhouse en de Sundgau	365
5 De zuidelijke Vogezen	405
6 Uitstapjes naar het Zwarte Woud en Bazel	459

DE REGIO'S VAN DEZE GIDS:
ZIE DE KAART HIERNAAST

Lannoo

Inhoud

Niet te missen8

**Hoogtepunten
van Michelin**12

Reisplanner20

Met het gezin26

DE REIS VOORBEREIDEN

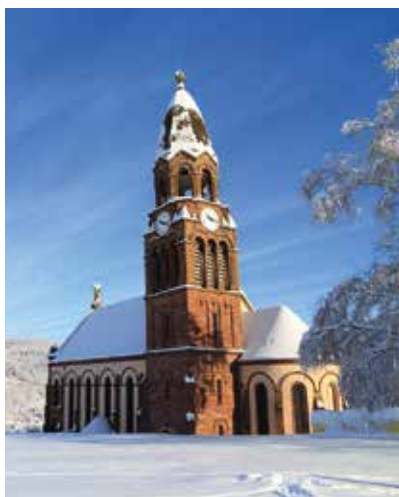
Naar de Elzas
en de Vogezes38

Voor het vertrek40

De Elzas-Vogezes
van A tot Z44

Reistips50

Memo52

Pixel-68/Getty Images Plus

MEER WETEN OVER DE ELZAS-VOGEZEN

De Elzas-Vogezes
vandaag58

Tradities en
levenskunst66

Geschiedenis75

Kunst en architectuur90

Natuur en landschap102

Leonid Andronov/Getty Images Plus

STEDEN EN BEZIENSWAARDIGHEDEN

1 Straatsburg en omgeving

Straatsburg.....	116
Haguenau.....	153
Het noordelijke Rijndal en de Grand Ried.....	160
Vallée de la Bruche.....	167
Struthof.....	172
Mont Sainte-Odile.....	174
Le Hohwald.....	178
Sélestat.....	184
Château du Haut-Kœnigsbourg.....	195

2 Rond Saverne en de noordelijke Vogezes

Saverne.....	202
Marmoutier.....	213
Wangenbourg.....	217
Bouxwiller.....	221
Pfaffenhoffen.....	225
Parc Naturel Régional des Vosges du Nord.....	227
La Petite-Pierre.....	247
Citadel van Bitche.....	254
Niederbronn-les-Bains.....	258
Wissembourg.....	262

3 De Elzasser wijnroute en de omgeving van Colmar

Van Marlenheim naar Kintzheim ...	273
Molsheim.....	281
Obernai.....	286
Andlau.....	291
Van Kintzheim naar Thann.....	295
Ribeauvillé.....	307
Riquewihr.....	313
Kaysersberg.....	318
Colmar.....	324
Neuf-Brisach.....	341
Eguisheim.....	346
Rouffach.....	350
Guebwiller.....	353
Murbach en zijn abdijkerk.....	357
Thann.....	359

4 De omgeving van Mulhouse en de Sundgau

Mulhouse.....	366
Écomusée d'Alsace.....	385
Het zuidelijke Rijndal.....	390
Altkirch.....	396
De Sundgau.....	399

5 De zuidelijke Vogezes

Parc Naturel Régional des Ballons des Vosges.....	408
Vallée de la Thur.....	418
Munster.....	422
Massif du Petit Ballon.....	433
Val d'Orbey.....	435
Route des Crêtes.....	440
Col d'Urbeis en Vallée de Villé.....	448
Sainte-Marie-aux-Mines.....	452

6 Uitstapjes naar het Zwarte Woud en Bazel

Europa-Park.....	460
Freibourg im Brisgau.....	463
Bazel.....	471

Woordenlijst.....	480
Register.....	492
Kaarten en plattegronden.....	499

 Raadpleeg voor iedere plaats ons adresboekje

Niet te missen

Haut-Koenigsbourg

Het beroemdste kasteel van de Elzas, hoog op een machtige bergtop, lijkt afkomstig uit een sprookje.

U hebt er een subliem uitzicht over wijngaarden, bossen, dorpen en velden, tot aan de eindeloze horizon.

Zie blz. 195.

R. Mattes/hemis.fr

Ballon d'Alsace

Klim naar de top van de Ballon d'Alsace, het hoogste punt van de zuidelijke Vogezen op het kruispunt van drie departementen, waar u het onmetelijke firmament bijna kunt aanraken... Zie blz. 408.

D. Bringard/hemis.fr

R. Mattes/hemis.fr

Straatsburg

Aan de voet van de imposante Cathédrale Notre-Dame ligt de wijk Petite France, ingeklemd tussen twee armen van de Ill. Kinderkopjes, vakwerkhuisen... dit is het sfeervolste deel van de stad. **Zie blz. 116.**

Route des Crêtes

Deze strategische weg uit de Eerste Wereldoorlog is nu een vredige toeristische route over de toppen van de Vogezes. **Zie blz. 440.**

B. Rieger/hemis.fr

La Focale de Soultz

Écomusée d'Alsace

Om alles aan de weet te komen over het dagelijks leven in de Elzas van weleer: 75 traditionele plattelandshuizen in het grootste openluchtmuseum van Frankrijk. **Zie blz. 385.**

Hoogtepunten van Michelin

De kruisweg en de Chapelle des Rochers, op de Mont Sainte-Odile
CSP_wmjnkok/Fotosearch i LBRF_age fotostock

TOP 5 Met het gezin

1. Écomusée d'Alsace (blz. 385)
2. NaturOparC, Hunawühr (blz. 297)
3. Tochtje op de Ill, Straatsburg (blz. 145)
4. Château Fort de Fleckenstein (blz. 238)
5. Zomerrodelen, Col de la Schlucht (blz. 447)

Ooievaars in het NaturOparC,
in Hunawühr
R. Mattes/hemis.fr

♥ **Eer de H. Odilia**, de patrones van de Elzas, door naar het klooster op de top van de Mont Sainte-Odile te klimmen, een rots van roze zandsteen met een prachtig uitzicht op de Elzasvlakte. **Zie blz. 174.**

♥ **Koop een kleurige tulbandvorm** in Soufflenheim, de 'keramiekhoofdstad van de Elzas', waar in de ateliers de geheimen van het traditionele aardewerk van generatie op generatie zijn doorgegeven. **Zie blz. 157.**

♥ **Ga terug in de tijd** in Riquewühr, waar de 16de-eeuwse straatjes gespaard bleven voor de verwoestingen

van twee wereldoorlogen en de vakwerkhuisen nog in volle glorie staan te pronken. **Zie blz. 313.**

♥ **Vergaap u** in het Musée du Papier Peint, in Rixheim (bij Mulhouse), aan de honderden soorten oud en nieuw behang, die in de loop van de geschiedenis hun weg naar alle uithoeken van de wereld hebben gevonden. **Zie blz. 377.**

♥ **Fotografeer de ooievaars** die iedere lente, na een zonnige winter in Afrika, weer neerstrijken op de daken van de Elzas. In het Parc à Cigognes, in Cernay, kunt u ze in alle jaargetijden bewonderen. **Zie blz. 446.**

7 dagen

De Elzasser wijnroute

Route: 230 km langs wijngaarden, caves, wijndorpen en winstubs

Hoffmann Photography/age fotostock

Straatsburg-Rosheim Dag 1

Rijd van **Straatsburg** (blz. 116) naar **Marlenheim** (blz. 273), waar de Route des Vins officieel begint. Bezoek in **Molsheim** (blz. 281) de Metzigen en in **Rosheim** de Église St-Pierre-et-St-Paul (12de eeuw), de romaanse parel van de Elzas (blz. 274). Overnacht ter plaatse.

Obernai Dag 2

Trek een hele dag uit voor het mooie Obernai (blz. 286), met zijn middeleeuwse en renaissancehuizen, wijn en... bier, want Obernai is ook de thuisbasis van Kronembourg! Overnacht ter plaatse.

Tip: maak vanuit Obernai een uitstapje naar de Mont Sainte-Odile (blz. 174), die vlakbij ligt.

Wijndorpen Dag 3

Vervolg de route in zuidelijke richting. Sla bij Kintzheim af naar **Haut-Kœnigsbourg** (blz. 195), het kasteel hoog op de rotsen. Bij **Ribeauvillé** (blz. 307) komt u in het hart van de wijnstreek. Iets verderop, in

Hunawihr, geeft het NaturOparC (blz. 297) een beeld van de tijdloze Elzas. Het stadje **Riquewihr** (blz. 313) is erg toeristisch, maar een bezoekje absoluut waard (mooie huizen uit de 16de eeuw, kleurige uithangborden). Overnacht in **Kaysersberg** (blz. 318), dat bekendstaat om zijn lekkere restaurantjes. Als u nog tijd hebt, bezoek dan ook **Kintzheim** (blz. 320), voor het interessante Musée du Vignoble et des Vins.

Colmar Dag 4

In Colmar vindt u alles wat de Elzas zo aantrekkelijk maakt! Wandel door het centrum met prachtige oude vakwerkhuisen (blz. 324), stap na de lunch aan boord van een rondvaartboot voor een tochtje over de kanalen van 'Klein Venetië' en sluit de middag af met een bezoek aan de *Madonna van de rozenhaag* in de Église des Dominicains. Doe u

's avonds te goed aan een traditionele maaltijd in een van de vele winstubs of maak een nachtelijke stadswandeling.

Colmar-Rouffach Dag 5

Bezoek in Colmar eerst nog het **Musée Unterlinden (blz. 325)** en rijd dan verder in zuidelijke richting. Verlaat in het seizoen (april-okt.) in Husseren de wijnroute en volg de **Route des Cinq-Châteaux (blz. 347)**. Overnacht in **Guebwiller (blz. 353)** of **Rouffach (blz. 350)**.

De Grand Ballon Dag 6

Maak een kleine omweg langs de kerk van **Murbach (blz. 357)** en rijd verder naar de **Grand Ballon (blz. 443)**, het hoogste punt van de Vogezen. Zoek

in **Soultz-Haut-Rhin (blz. 301)** de wijnroute weer op en neem een kijkje bij de Cave Vinicole du **Vieil-Armand (blz. 302)**.

Thann Dag 7

Als u de prachtige gotische klokkentoren van de kapittelkerk Saint-Thiébaud ziet, weet u dat het niet ver meer is naar **Thann (blz. 359)**, het eindpunt van de wijnroute, met de prestigieuze wijngaard de Rangen.

Tip: er lopen allerlei leuke paden en weggetjes tussen de wijngaarden door, maar in de oogsttijd worden die soms afgesloten voor toeristen.

Wandelen door de wijngaarden van Thann

K. Kreder/ImageBROKER/age fotostock

De Cité du Train in Mulhouse

😊 Op www.bibouille.net (in het Frans) vindt u een compleet overzicht van leuke activiteiten voor kinderen en uitstapjes in de Elzas.

► **Allemaal instappen! Cité du Train, Mulhouse.** Hier beleeft u de magie die het reizen met de trein vroeger omringde en die kinderen nog steeds ervaren. Ze mogen in de wagons klimmen, kunnen in een smeerput de onderkant van een locomotief bekijken en voelen zich de koning van het spoor in de cockpit van een tgv. **Zie blz. 376.**

► **Brood bakken. Maison du Pain d'Alsace, Sélestat.** In dit museum leren de kinderen hoe een belangrijk onderdeel van hun dagelijkse kost wordt gemaakt: brood. Ze zien de bakkers aan het werk en ruiken de heerlijke geur van versgebakken brood. Ook zijn er tientallen kleurige

Het speelgoedmuseum in Colmar
Musée du Jouet

 Let op dit symbool: het staat in deze gids bij bezienswaardigheden en activiteiten waar u de kinderen een plezier mee doet.

tulbandvormen te zien, waar de Elzasser *kougelhopf* in wordt gebakken. In de zomermaanden worden er workshops gegeven. **Zie blz. 186.**

► **Vechten en spelen. Château du Hohlandsbourg.** Op de binnenplaats zijn schoten te horen. Er wordt toch niet gevochten? Jazeker wel, maar dat hoort bij een van de historische spelen die hier 's zomers worden opgevoerd. Kinderen mogen zelf ook een historisch kostuum aantrekken en zich op spelletjes storten die in de middeleeuwen al werden gespeeld. **Zie blz. 348.**

► **De wereld vanuit de lucht. Parc du Petit Prince, Ungersheim.** Als u geen last van hoogtevrees hebt, kunt u hier met het hele gezin in een kabelballon stappen en opstijgen om van het weidse uitzicht te genieten. Het is zelfs mogelijk om in een vluchtsimulator een reis door de ruimte te maken. **Zie blz. 387.**

► **De Elzas van vroeger. Écomusée d'Alsace, Ungersheim.** Hier maken de kinderen kennis met oude beroepen waar ze misschien nog nooit van hebben gehoord – pottenbakker, klompenmaker,

hoefsmid – maar ze mogen ook meehelpen (paarden voeren, koeien melken), in het oude schooltje rondkijken, koekjes bakken en nog veel meer. Dit bijzondere openluchtmuseum biedt elk jaar weer nieuwe bezienswaardigheden en activiteiten. **Zie blz. 385.**

► **Een dagje naar het speelgoedmuseum. Musée du Jouet, Colmar.** Hier maken ouders een reis terug naar hun jeugd en komen kinderen ogen te kort! Allemaal willen ze de treintjes laten rijden, in de poppenhuizen gluren en de videospelletjes spelen. En ze zijn niet weg te slaan bij de vitrines vol Playmobilpoppetjes of robots. **Zie blz. 335.**

► **Uitdagingen met een middeleeuws tintje. Château Fort de Fleckenstein.** In en om het ‘kasteel met de uitdagingen’, in de noordelijke Vogezes, ligt een hele serie raadsels op u te wachten. In de ‘geheime zalen’ van de 12de-eeuwse burcht en in de bossen eromheen is bovendien een parcours van twintig spelen en opdrachten uitgezet. Het hele gezin kan eraan meedoen. **Zie blz. 238.**

► **De ooievaar, het symbool van de Elzas. NaturOparC, Hunawhir.** Wat zou de Elzas zonder de ooievaar zijn, die sierlijke zwart-witte vogel met zijn lange rode snavel? In dit park kunt u tientallen ooievaars van dichtbij bekijken, maar ook andere dieren, zoals de grote hamster, beter bekend als de Straatsburgse marmot, de Europese otter en de humboldtpinguïn. Een perfect dagje uit voor kleine dierenvrienden! **Zie blz. 297.**

► **Spanning en sensatie. Europa-Park, Baden-Württemberg.** Houden u en uw kinderen van bloedstollende activiteiten? Stap dan aan de Duitse kant van de Rijn in de Silver Star, een van de hoogste en snelste achtbanen van Europa

(130 km/u), duik met een onderzeeër naar de bodem van de oceaan om Atlantis te ontdekken, gewapend met een infraroodpistool, en laat u in een kano meesleuren door de stroomversnellingen van Tirol.

Zie blz. 460.

► Winter- en zomersport.

Champ du Feu. Dit wintersportgebied in de noordelijke Vogezes is ideaal om met het hele gezin te gaan skiën of langlaufen. 's Zomers kunt u er heerlijk wandelen en mountainbiken. Het uitzicht is er altijd adembenemend! **Zie blz. 181.**

Het Écomusée d'Alsace in Ungersheim
R. Mattes/hemis.fr

De Elzas-Vogezen van A tot Z

📍 De **regionale en departementale toeristenbureaus** (zie blz. 40) geven informatie over de activiteiten in hun regio. Kijk bij de algemene informatie van elke stad of bezienswaardigheid en in de 'Adresboekjes' onder 'Sport en ontspanning' en 'Evenementen'.

Bierbrouwerijen

Verschillende bierbrouwerijen verzorgen rondleidingen. Kijk voor meer informatie op: www.visit.alsace/vins-et-gastronomie/brasseries.

Fietsen

Parc Naturel Régional des Ballons des Vosges – Een lijst met de vele mountainbikeroutes in dit gebied is gratis aan te vragen.

Gidsen en brochures – In de gids *L'Alsace à vélo* (uitg. Dernières Nouvelles d'Alsace) staan ongeveer vijftig routes voor alle niveaus beschreven.

Brochures zijn te downloaden via: www.alsace-destination-tourisme.com en www.alsaceavelo.fr: op de kaart van *L'Alsace à vélo* is 2500 km aan fietsroutes aangegeven.

📍 In de 'Reisplanner' zijn twee fietsroutes beschreven: 'Route des Vins d'Alsace' en 'Canal de la Marne au Rhin' (blz. 30-33).

Golf

Er zijn tien golfterreinen in de Elzas, geschikt voor recreatie en voor wedstrijden: <https://golfsinalsace.com>.

Kerstmarkten

De kerstmarkt in Straatsburg is de oudste en bekendste (een traditie

die van Duitsland is overgenomen), maar Kaisersberg heeft de traditie in 1987 ook nieuw leven ingeblazen. Sindsdien zijn er steeds meer kerstmarkten bij gekomen. Bijvoorbeeld in Kaisersberg, Ribeauvillé, Obernai, Munster, Riquewihr, Saverne en Sélestat. Hier vindt u de kerstversieringen, traditionele lekkernijen en kunstnijverheid die kenmerkend zijn voor de Elzas.

📍 'Rond kerst', blz. 67.

Kuuroorden

Minerale en warmwaterbronnen

Bronwater is water dat door de aardkorst sijpelt en uit diepe aardlagen welt nadat het ondergronds is verrijkt met mineralen en gassen met therapeutische eigenschappen. Water uit **warmwaterbronnen** heeft een temperatuur van minstens 35 °C. Deze bronnen liggen óf langs de breuklijn van het Plateau van Lotharingen, óf in de buurt van kristallijne bergketens.

Warme bronnen – Anders dan in de vlakte van de Vogezen, liggen er in 'de bergen' in het oosten enkele van oorsprong vulkanische bronnen. De heilzame werking van het water zit hem niet in de aanwezigheid van bepaalde mineralen, maar in de temperatuur en de radioactiviteit. Deze bronnen waren al bekend bij de Romeinen (liefhebbers van warme bronnen), en ook bij de Kelten en de Galliërs. Er zijn er twee in de Elzas:

Niederbronn-les-Bains – Reuma, pijnlijke gevolgen van letsel, revalidatie. Seizoen: half maart-half dec.

Morsbronn-les-Bains – Reuma en de pijnlijke gevolgen van letsel. Seizoen: maart-nov.

Militair verleden

Het strategisch gelegen Elzas-Lotharingen is herhaaldelijk het toneel geweest van oorlogen en invasies. U vindt hier tal van oude forten, ommuringen, torens en poorten uit de middeleeuwen, evenals citadellen, vestingsteden, slagvelden, kazematten, bunkers en versterkingen. De versterkte steden die Vauban hier in de 17de eeuw bouwde (Neuf-Brisach) en de vesting van Bitche kunnen nog altijd worden bezocht.

De Maginotlinie (hier vanaf 1930 aangelegd om de Franse noord-oostgrens tegen een nieuwe Duitse inval te beschermen) voldeed on-

danks haar enorme omvang niet. In veel musea in de streek wordt de herinnering aan de diverse oorlogen levend gehouden: Saint-Amarin, Thann, Wissembourg, Wœrth, het Mémorial de Haute-Alsace in Dannemarie en het Mémorial Alsace-Moselle in Schirmeck.

📍 'De Maginotlinie', blz. 82.

Natuur

Parken en tuinen

Lijst van tuinen in de Elzas: www.alsace-jardins.eu.

'Rendez-vous aux Jardins' – In juni zijn een weekend lang talloze tuinen (openbare en particuliere) in

Hunawihr

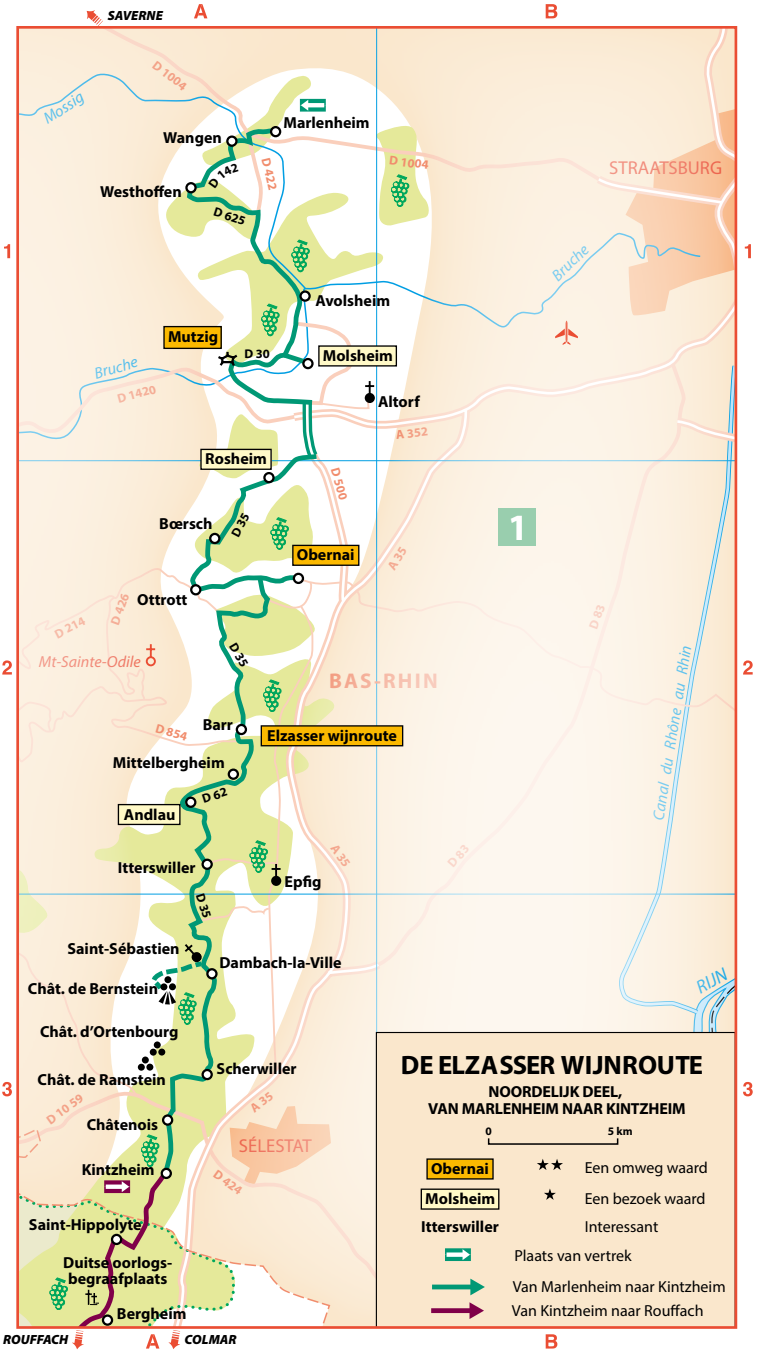
B. Janssen/age fotostock

3

De Elzasser wijnroute en de omgeving van Colmar

MICHELINKAART 315 – HAUT-RHIN (68)

Van Marlenheim naar Kintzheim★★	273
Molsheim★	281
Obernai★★	286
Andlau★	291
Van Kintzheim naar Thann★★★	295
Ribeauvillé★★	307
Riquewihr★★★	313
Kaysersberg★★	318
Colmar★★★	324
Neuf-Brisach★	341
Eguisheim★	346
Rouffach★	350
Guebwiller★	353
Murbach en zijn abdijkerk★★	357
Thann★	359

Van Marlenheim naar Kintzheim ★★

De Elzasser wijn- en gastronomieroute is fameus. Van Marlenheim tot Thann kunt u over 170 km bezoekjes aan historische plaatsen afwisselen met een feestmaaltijd. Sinds de Romeinen wijnstokken in de Elzas plantten, heeft men in de streek de wijnbouw tot grote bloei weten te brengen. In de middeleeuwen legden met name religieuze gemeenschappen zich toe op de ontwikkeling van deze nobele en winstgevende activiteit. 80 procent van de wijngaarden ligt op de steile maar beschutte hellingen. Het eerste deel van de route loopt tot Kintzheim. Van kastelen tot bloemrijke dorpen, van wijngaarden tot wijnkelders, van kapellen tot abdijen, en niet te vergeten de goede restaurants en wijnfeesten: u zult ruimschoots verwend worden.

📍 Ligging

Bas-Rhin (67) en Haut-Rhin (68)

**KAART NOORDELIJK DEEL ELZASSER
WIJNRUTE (HIERNAAST)**

😊 AANRADERS

Alle hier vermelde plaatsen hebben hun charme, met name Molsheim, Rosheim, Obernai en Andlau.

🕒 Planning

Langs de hele wijnroute zijn veertig wijnwandelpaden met informatieborden uitgezet (*sentiers viticoles*). Let wel op, want bij sommige is de toegang tijdens de oogst beperkt (doorgaans tussen eind sept. en half okt.; informeer bij het plaatselijke toeristenbureau). Ook staat de kalender bol van de wijnoogstfeesten.

📄 Praktisch blz. 277

📍 Adresboekje blz. 278

3

Rondrit

KAART NOORDELIJK DEEL ELZASSER WIJNRUTE (HIERNAAST)

★★ Van Marlenheim naar Kintzheim

📍 Rondrit van 70 km. Ga uit van ruim een halve dag.

Tot Rosheim loopt de weg nog niet werkelijk over de uitlopers van de Vogezes. De dorpen vertonen hier nog steeds de kenmerken van de dorpen in de vlakte.

Marlenheim AB1

Dit wijnbouwcentrum bevindt zich aan het begin van de Route des Vins. Het ligt midden in een wijngedebied dat onder de benaming *Couronne d'Or* de dorpen Traenheim, Wolxheim, Bergbieten en Dahlenheim verenigt, waar enkele voortreffelijke wijnen worden geproduceerd (<https://vignoble-couronne-or.com>). Het is een plezier om het oude dorpscentrum te ontdekken.

Wangen A1

Met zijn kronkelende straatjes, oude huizen en ronde inrijpoorten is Wangen, gebouwd tegen de hellingen van de Wangenberg en autovrij, het wijndorp bij uitstek. Tot 1830 moesten de inwoners jaarlijks bij wijze van belasting 300 hl wijn afdragen aan de Abbaye Saint-Étienne in Straatsburg, eigenaar van de

dorpsgrond. Het jaarlijkse **Fête de la Fontaine** herinnert aan dit gebruik (zie 'Evenementen', blz. 277).

De stad ligt ingeklemd tussen twee middeleeuwse poorten, de Niedertor en de Sommertor. Er was ooit ook een derde poort, de Motscheltor, die uitkwam op de wijngaarden, maar die is in 1887 afgebroken.

Westhoffen A1

Dit wijnbouwersdorp, een vroegere landerij van een koninklijk Frankisch domein (een erfenis van de Romeinen) bezit 16de- en 17de-eeuwse huizen – in het bijzonder het huis in Duitse renaissancestijl met een opmerkelijke erker op nr. 29 van de Rue Birris – en een mooie renaissancefontein. De Église Saint-Martin heeft een fraai koor en glas-in-loodramen uit de 14de eeuw. Westhoffen is de plaats van Léon Blum (socialistisch premier van 1936 tot 1938) en de familie Debré (die in de 20ste eeuw verscheidene beroemde artsen, drie politici – onder wie een premier – en een schilder voortbracht).

Avolsheim B1

In dit dorp bevindt zich een oude doopkapel en vooral, 500 m naar het zuidoosten, een beroemde kerk, de oudste van de Elzas. De **Chapelle Saint-Ulrich**, een voormalige doopkapel (omstreeks het jaar 1000), heeft een klaverbladvormig grondplan met vier apsiskapellen, vroeger met halfkoepels overwelfd. Op mooie 13de-eeuwse **fresco's**★ in groen, oker en rood staan de Drie-Eenheid, de vier evangelisten en taferelen uit het Oude Testament afgebeeld.

Tegenover de **Église du Dompeter** met achthoekige klokkentoren staat midden op de begraafplaats een fraaie oude lindeboom. Hoewel de aan de H. Petrus gewijde kerk in de 18de en 19de eeuw deels werd herbouwd, is het gebouw een imposant voorbeeld van de vroegromaanse bouwkunst. Van de originele kerk resteren de onderkant van het torenportaal, de met symbolen versierde lateien boven de zijdeuren en de massieve zuilen waarop de rondbogen steunen.

★ Molsheim B1 (blz. 281)

★ Rosheim A2

📍 94 r. du Gén.-de-Gaulle - 67560 Rosheim - ☎ 03 88 50 75 38 - <http://mso-tourisme.com>.

Wandeling langs de wijnroute – ☎ 03 88 50 75 38 - <http://mso-tourisme.com> - bezoek en programma: vraag inl. bij het toeristenbureau.

Dit stadje, dat deel uitmaakte van de in 1354 opgerichte Tienstedenbond, is een aanrader voor liefhebbers van romaanse architectuur. Midden tussen de wijngaarden, tussen de ruïnes van de vestingmuren, liggen twee opmerkelijke gebouwen verborgen: een kerk uit de 12de eeuw, gewijd aan de apostelen Petrus en Paulus, het meest complete en typerende gebouw van de romaanse bouwkunst in de Elzas, en enkele meters verder een woning van rode zandsteen uit 1154, misschien wel het oudste burgerlijke bouwwerk van de Elzas.

★ **Église Saint-Pierre-et-Saint-Paul** – 94 r. du Gén.-de-Gaulle - ☎ 03 88 50 75 38 - <http://mso-tourisme.com> - ♿ - 9.00-18.00 u. De kerk van gele zandsteen werd gebouwd tussen 1150 en 1250 en heeft de vorm van een Latijns kruis. Boven de kruising staat een achthoekige klokkentoren uit de 14de eeuw. De gevel en de muren zijn versierd met lisenen die onderling zijn verbonden door reeksen boogjes langs de hoge delen van het kerkship en de zijbeuken. Op de westelijke topgevel zijn leeuwen afgebeeld die mensen verslinden. Op de vier hoeken van het raam in de apsis zijn de symbolen van de evangelisten weergegeven. Binnen staan afwisselend zware en lichte zuilen met bewerkte kapitelen, meesterwerken van de Rijnlandse bouwkunst in de 12de eeuw.

Porte des Lions, Porte Basse en Porte de l'École – Het zijn restanten van de voormalige omwalling van Rosheim.

Waterput en Zittgloeckel – Op de Place de la Mairie staan een waterput met een ketting en zes emmers (1605), die tot 1906 in gebruik was, en de Tour de l'Horloge.

Oude huizen – Deze staan in de Rue du Général de Gaulle en de aangrenzende straatjes.

Romaans huis – *April-okt. za, zo 15.00-18.00 u; gratis toegang - reserveren via ☎ 06 32 29 60 67.* Dit huis, 'Huis der Heidenen' genoemd, staat tussen nr. 21 en nr. 23, eveneens in de Rue du Général de Gaulle, en zou hebben toebehoord aan een adellijke dame uit Andlau, genaamd Willebirg. Het is het oudste stenen bouwwerk in de Elzas (1154). Het heeft twee verdiepingen met dubbele vensters. De toegang tot de bovenverdieping was waarschijnlijk via een houten buitentrap, die nu verdwenen is. Een tentoonstelling schetst de geschiedenis van dit romaanse huis en het dagelijkse leven in de middeleeuwen. Ernaast is een kleine middeleeuwse tuin aangelegd.

Voorbij Rosheim voert de weg omhoog en begint ook te kronkelen, waarbij deze doorkijkjes biedt op de Elzasvlakte en op de hooggelegen kasteelruïnes van Ottrott en Landsberg en iets verderop op die van Spesbourg en Andlau.

Boersch A2

Dit dorpje bezit nog drie oude poorten. Via de Porte du Bas bereikt u het **plein★**, omringd door het 16de-eeuwse stadhuis en enkele oude huizen, waaronder het gemeentehuis uit de 16de eeuw. Bij de ingang van het plein staat een waterput uit de renaissance, versierd met drie zuilen met gebeeldhouwde kapitelen.

Rijd Boersch weer uit via de Porte du Haut.

Een paar honderd meter verderop ontdekt u het charmante gehucht Saint-Léonard, met het **Atelier de Marqueterie d'Art Spindler** (*3 cour du Chapitre - St-Léonard - ☎ 03 88 95 80 17 - www.spindler.tm.fr - galerie gratis toegankelijk ma-za 10.00-12.00, 14.00-17.00 u op afspraak - gesl. zo, feestd., en 3 weken in aug.*). De werkplaats, bestempeld als levend erfgoed, is nu een tentoonstellingsruimte voor mozaïekwerk en biedt ook een audiovisuele presentatie over deze ambachtvorm.

Charles Spindler (1865-1938) zette zich in voor het behoud van het erfgoed en de cultuur van de Elzas, in een provincie die na de Frans-Duitse Oorlog van 1870 in Duitse handen was gevallen. Ook was hij een van de stichters van het Musée Alsacien in Straatsburg.

Ottrott A2 (blz. 179), ★★ **Obernai B2** (blz. 286)

Barr A2

📍 *Pl. de l'Hôtel-de-Ville - ☎ 03 88 08 66 65 - www.paysdebarr.fr/visiter.*

Dit voormalige industriestadje vormt een aangename plek en een belangrijk wijnbouwcentrum, waar kwaliteitswijnen als sylvaner, riesling en vooral gewürztraminer worden geproduceerd.

Het 17de-eeuwse **stadhuis** heeft een loggia en een bewerkt balkon: via de binnenplaats is de achtergevel met de dubbele trap te zien. In 2019 hebben renovatiewerkzaamheden aan het plein, waar de jaarlijkse wijnbeurs wordt gehouden, het historische centrum nieuw leven in geblazen.

De protestantse kerk **Saint-Martin** heeft een romaanse toren. Vóór de restauratie in 1826 was het een simultaankerk (*zie blz. 77*). In het middenschip liggen middeleeuwse grafmonumenten.

Een wandeling door de **oude stad** is een aanrader, vooral de **Rue Neuve**: op nr. 12 is een leerlooierseembleem te zien en nr. 28 heeft een prachtige binnenplaats. In de **Rue du Collège** zijn schoorstenen te zien die karakteristiek zijn voor het industriële verleden van de stad. Wandel door de Rue Reiber, de Rue des Pélerins,

de Rue des Saules en de Rue de l'Essieu om de oude huizen te bekijken. In de Rue des Maréchaux is op nr. 4 een apotheek uit 1705 te zien.

Musée de la Folie Marco ★ - 30 r. du Dr-Sultzer - ☎ 03 88 08 94 72 - www.musee-foliemarco.com - mei-sept. 10.00-12.00, 14.00-18.00 u - gesl. di, okt.-april - € 5 (tot 16 jaar gratis). Tal van activiteiten.

Het mooie 18de-eeuwse patriciërshuis Folie Marco, gebouwd door de baljuw van de heerlijkheid Barr, ligt midden tussen de wijngaarden. In het schitterende museum worden antieke Elzasser meubelen uit de 17de tot de 19de eeuw, aarde-werk van de oorspronkelijk uit Maastricht afkomstige Jean François Hannong, die in Straatsburg een aardewerf fabriek dreef, porselein en tin tentoongesteld. Een van de zalen is gewijd aan het dagelijks leven in Barr in deze periode en aan de geschiedenis ervan. De tuin is zeer harmonieus en bestaat uit verschillende terrassen, borders en spiralen van groen.

Mittelbergheim A2 (blz. 178), ★ **Andlau** A2 (blz. 291)

Itterswiller A2

Dit charmante wijndorp met fleurige huizen is tegen een helling aan gebouwd en wordt doorkruist door een oude, Romeinse weg. In de kerk met de gedeeltelijk gotische toren zijn romaanse fresco's te zien.

🚶 Vanuit het dorp leidt de route 'Vins et Gastronomie' (3 km, neem rechts van het gemeentehuis de weg naar Epfig en vervolgens de eerste weg links) naar een prachtig panorama met een oriëntatietafel.

Dambach-la-Ville A3

📍 *Pl. du Marché* - 67650 Dambach-la-Ville - ☎ 03 88 92 61 00 - www.paysdebarr.fr. Dit fraaie dorp, de locatie van een vermaarde wijngaard (van de 'grands crus classés du Frankstein'), ligt tussen de hellingen en aan de voet van een 500 m hoog bebost massief. Binnen de stadsmuren, waarvan nog drie poorten met torens over zijn, bevindt zich op het Marktplein het **stadhuis**, dat dateert uit 1547. In de kelder van het gebouw huist de vermaarde broederschap van de Zaligen van Frankstein. De fontein uit de renaissance wordt bekroond door een beer, het embleem van de stad. In het oude centrum staan veel mooie 16de-eeuwse huizen.

Sla 400 m na de Porte Haute linksaf.

Neem boven aan de helling rechts een pad dat voert tot aan de **Chapelle Saint-Sébastien** met romaanse klokkentoren. Weids uitzicht op de Elzasvlakte en de wijngaarden. In de kapel, een voormalig bedevaartsoord, staat een fijnbewerkt barok hoofdaltaar (eind 17de eeuw) van houtsnijwerk dat de Heilige Familie uitbeeldt. Naast de koorafsluiting van de kapel bevindt zich een grafkelder.

🚶 Het pad (2 uur te voet heen en terug) leidt naar de ruïne van het **Château Fort de Bernstein**. Deze burcht werd in de 12de en 13de eeuw door de graven van Eguisheim gebouwd op een granieten heuvel. Na de verwoesting tijdens de Dertigjarige Oorlog zijn alleen het hoofdgebouw en een vijfhoekige donjon overgebleven. Mooi uitzicht over de Elzasvlakte.

De verschillende wijnstokken

De zeven toegestane druivensoorten in de Elzas zijn: riesling, gewürztraminer, sylvaner, pinot blanc, pinot gris, muscat d'Alsace en pinot noir. Alleen in de Elzas is de wijnstok het uitgangspunt voor de naam van de wijn, die verplicht wordt gebotteld in de streek van herkomst (blz. 73).

Scherwiller ^{A3}

In dit dorp aan de voet van de burchten van Ortenbourg en Ramstein maakte de hertog van Lotharingen op 10 mei 1525 een einde aan de boerenopstanden tegen het Heilige Roomse Rijk.

Scherwiller heeft nog een oud **wachtershuisje** met erker en mooie 18de-eeuwse vakwerkhuizen. Langs de Aubach liggen de voormalige wasplaatsen.

Châtenois ^{A3}

Let op de 15de-eeuwse Tour des Sorcières ('Heksentoren'), met helemaal bovenaan een houten verdieping met vier wachttorentjes. Er resteert nog een dubbele omwalling van het verdwenen kasteel, dat soms dienstdeed als residentie van de bisschop van Straatsburg. Het stadhuys (1493) heeft een prachtige wenteltrap. De **Église Saint-Georges** (18de eeuw) wordt bekroond door een krachtige romaanse klokkentoren met gemarmoreerde traveeën. De hoekwachttorens zijn geheel met kastanjehout bekleed.

La Maison du Distillateur - Route de Villé - ☎ 03 88 57 84 87 - <https://musee.distillieriemeyer.fr> - dag. 10.00-19.00 u (beh. ma in jan.-maart) - € 4 (12-18 jaar € 2). Winkel zelfde openingstijden, gratis toegang. Dit zinnenprikkelende, speelse en interactieve museum werd in 2014 geopend door distilleerderij Meyer, bekend om zijn brandewijnen en whisky's. U wordt deelgenoot gemaakt van het productieproces van deze beroemde dranken. De Val de Villé is inderdaad de bakermat van de Elzasser brandewijnen dankzij het vele fruit dat hier groeit.

Tot aan Ribeauvillé rijzen er verscheidene kastelen op langs de route: het imponerende silhouet van Haut-Koenigsbourg, de ruïnes van Kintzheim, Saint-Ulrich, Girsberg en Haut-Ribeaupierre.

Kintzheim ^{A3}

📍 Rte de Sélestat - 67600 Kintzheim - ☎ 03 88 58 87 20 - www.selestat-haut-koenigsbourg.com.

Het 13de-eeuwse **kasteel** staat boven het dorp op een vooruitstekend deel van de Staufenberg. Na veel perikelen (verwoestingen in 1298 door Conrad van Lichtenberg en in 1632 door de Zweden) is hier nu de Volerie des Aigles gevestigd (blz. 191). 🚶 Vanaf het kasteel kunt u tal van wandelpaden volgen van verschillende moeilijkheidsgraad (inl. ☎ 03 88 58 87 20).

3

📍 Praktisch

Inlichtingen

Route des Vins d'Alsace - www.route-des-vins-alsace.com.

Evenementen

Slow Up - 1ste zo van juni - www.slowup-alsace.fr. Een 38 km lange tocht tussen Sélestat, Châtenois en Bergheim, ontstaan in 2013 ter gelegenheid van de 60ste verjaardag van de Route des Vins (*gratis*).

Fête des Remparts - 2de zo van juni in Châtenois - <http://www.fetedesremparts.fr>. 500 acteurs in historische kostuums.

Fête de la Fontaine de Wangen - 1ste zo van juli. Op dit feest stroomt de wijn gratis uit de dorpsfontein. Kermis, rommelmarkt, dansavonden en bandjes. Op maandag *tartes flambées*.

Fête Vigneronne - 13 en 14 juli - Jaarlijks evenement op de Place de l'Hôtel-de-Ville. Maak kennis met ongeveer 120 Elzaswijnen.

Sentier Gourmand – *Laatste zo van aug.* Markt van 7 km tussen Scherwiller en het Ortenbergmassief, georganiseerd door de wijnbouwers, met om de kilometer de mogelijkheid om iets te eten (€ 43, 7-18 jaar € 20); reserv.: www.sentier-gourmand.com - ☎ 03 88 58 87 26.

Fête des Vendanges de Barr – ☎ 03 88 08 66 55 - *1ste za, zo. van okt.* Een kleurrijk en populair

festival: trompetten en trommels, galaconcerten, optochten met praalwagens.

Les Vignerons Fêtent le Munster – *Laatste za van juli in Rosheim.*

Eens in de twee jaar is er bovendien **Rosheim en Fête**: muziek en folklore uit de Elzas en **Grande Fête Médiévale**: middeleeuwse voorstellingen, spelen en eten – *tweede zo van sept.* Inl. bij het toeristenbureau.

📍 Adresboekje

Uit eten

Rond Marlenheim

Doorsneeprijzen

Zum Loejgucker –

17 r. Principale - 67310 Traenheim (6 km ten zuiden van Marlenheim) - ☎ 03 88 50 38 19 - <https://aubergedetraenheim.com> - geopend ma, di, wo 's middags, do-zo hele dag - lunchmenu € 10,50 - à la carte € 28/44 - tartes flambées € 7/10. Elzasser boerderij uit de 18de eeuw, een instituut, in een dorp aan de voet van de Vogezen. De smakelijke regionale gerechten worden geserveerd in een fraai interieur (donkere lambriering, fresco's). 's Zomers binnenhof met bloemen.

Rosheim

Doorsneeprijzen

Auberge du Cerf – 120 r. du Gén.-de-Gaulle - 67560 - Rosheim - ☎ 03 88 50 40 14 - *gesl. za-middag en 's avonds beh. vr en za - lunchmenu € 15 - menu € 22.* Deze met bloemen versierde herberg in het centrum van het wijnbouwersstadje beschikt over twee gezellige eetzaaltjes. Op de kaart staan seizoensgerechten.

La Petite Auberge – 41 r. du Gén.-de-Gaulle - 67560 - Rosheim -

☎ 03 88 50 40 60 - *variabele openingstijden, bel voor inl. of kijk op facebook* - ♿ - € 15/25. Karakteristiek Elzasser huis verbergt een zaal die er als een chique bistro uitziet. Talrijke traditionele menu's en dagschotels met producten vers van de markt. Forse porties.

Mittelbergheim

Doorsneeprijzen

Hotel-Restaurant Le Sarment –

1 r. Rotland - 67140 Mittelbergheim - ☎ 03 88 08 91 37 - www.le-sarment.fr - *rest. gesl. ma-di en zo-avond* - 📺 - *doordeweeks lunchmenu € 13/16 - à la carte € 22/42 - 10 kamers € 73/108* - ☎ € 12. Authentieke Elzasser charme in een rustiek Rijnlandhuis uit 1641. Overgenomen in 2020 door twee broers uit Straatsburg, die de kamers vergrootten en moderniseerden en een bistrokeuken voeren op basis van de beste streekproducten.

Wat meer luxe

Am Lindeplatzel – 71 r. Principale - 67140 Mittelbergheim - ☎ 03 88 08 10 69 - www.am-lindeplatzel.fr - *gesl. wo en do* - ♿ - *dagmenu doordeweeks € 16 - menu € 28/56.* Smakelijke, traditionele keuken, met soms een exotisch tintje, in een voormalige wijnboerderij. Producten uit de Elzas staan centraal. De 19 wijnbouwers van het dorp zijn allen vertegenwoordigd, maar ook andere wijnproducerende

regio's staan op de kaart, met een voorkeur voor natuurwijnen.

Itterswiller

Doorsneeprijzen

Winstub Arnold - 98 rte des Vins - 67140 Itterswiller - ☎ 03 88 85 50 58 - www.hotel-arnold.com - *gesl. zo-avond, ma-middag en -avond, di-middag - doordeweeks lunchmenu € 21/25 - menu € 32,50.* Deze Winstub doet de *Elsässische Spezialitäten* eer aan: *kougelhopf*, zuurkool en tal van andere regionale gerechten! *Baeckeoffe* besteld? Til dan langzaam het gietijzeren deksel van de stoofpan op. Gezellige en gastvrije kamers (€ 80/156 - ☞ € 13). Met spa, zwembad en hammam.

Rond Dambach-la-ville

Doorsneeprijzen

Le Pressoir de Bacchus - 50 Route des Vins - 67650 Blienschwiller (3 km ten noorden van Dambach-la-Ville) - ☎ 03 88 92 43 01 - *gesl. ma-avond, di-avond en wo-middag - ♿ - doordeweeks lunchmenu € 17 - menu € 34/58.* Een enorm populair adres aan de wijnroute. In het weekend moet ruim van tevoren worden gereserveerd. De Gruckers, moeder en zoon, staan bekend om hun originele en smaakvolle keuken, gebaseerd op regionale tradities. De wijnkaart eert de vele wijnbouwers van de gemeente.

Scherwiller

Wat meer luxe

Auberge Ramstein - 1 r. du Riesling - 67750 Scherwiller - ☎ 03 88 82 17 00 - www.hotelramstein.fr - *rest. geopend di-za, hotel het hele jaar - ♿ - ♿ - menu € 52/56 - 21 kamers € 85/120 - ☞ € 12.* De traditie staat hoog in het vaandel van dit familiebedrijf. Er zijn drie seizoensmenu's en in het weekend themamenu's (wijn-spijscombinaties, truffels enz.), steeds met een nieuwe interpretatie van het

Elzasser terroir. Het hotel heeft ruime en goed verzorgde kamers, een zwembad en jacuzzi.

Winkelen

Wijnkelders - Wijnbouwers stellen hun kelders voor u open (proeverij en verkoop). Informatie bij het toeristenbureau.

Siffert Frères - 35 rte de Rosenwiller - 67560 - Rosheim - ☎ 03 88 50 20 13 - 9.00-11.30, 14.00-16.30 u - *gesl. za, zo, feestd.* In dit ambachtelijke bedrijf worden Munsterkaas en andere specialiteiten van topkwaliteit geproduceerd.

Caveau Lorentz Klipfel - 1 r. Rotland - 67140 Barr - ☎ 03 88 58 59 00 - www.klipfel.com - *bezoek en proeverij di-vr - informeer naar de openingstijden.* De familie Klipfel beheert een van de belangrijkste domeinen van de Elzas: 40 ha groot, waarvan er 15 zijn gereserveerd voor grand cru's en *vendanges tardives* (de 'tweede oogst'). Dit domein produceert de exclusieve clos Zisser, alsook de grand cru's Kirchberg, Kastelberg en Wiebelsberg. Proeverij in de wijnkelder; bezoek op afspraak.

Cave Wolfberger - 39 r. de la Gare - 67650 Dambach-la-Ville - ☎ 03 88 92 40 03 - www.wolfberger.com - 8.00-12.00, 14.00-18.00 u (za v.a. 9.00, zo v.a. 10.00 u) - *gesl. 1 jan., Goede Vrijdag, 1 nov., 25-26 dec.* Proeverij, verkoop, activiteiten in het kader van de wijnen uit de Elzas.

Beck - Domaine du Rempart - 5 r. des Remparts - 67650 Dambach-la-Ville - ☎ 03 88 92 42 43 - www.vins-beck.fr - 9.00-18.00, *zo-ochtend op afspraak.* Gilbert Beck maakt deel uit van de derde generatie wijnbouwers die dit domein bewerkt en was een van de pioniers van de crémant d'Alsace. Nu worden op dit domein van 10 ha de zeven wijnstokvariëteiten van de Elzas geïntegreerd

Vertaling	Jan Bos, Henriëtte Gorthuis, Nicolet de Jong, Marian van der Ster
Eindredactie	Karin Evers
Opmaak	Asterisk*, Amsterdam
Omslagfoto	Ariadna De Raedt/Shutterstock.com
Oorspronkelijke titel	Guide Vert Alsace - Massif des Vosges
Oorspronkelijke uitgever	Michelin, Parijs
Uitgevers	Philippe Orain (Michelin, Parijs) Lieven Defour (Lannoo, Tielt)
Hoofdreductie	Eric Boucher
Redactie	Céline Chaudeau, Mélanie Cornière, Marie Delbès, Laurent Gontier, Guylaine Idoux, Anath Klipper, Irène Lainey, Annabelle Lebarbé, Aurore de Neuville, Sophie Pothier, Jérôme Saglio, François Sichet, Julie Wood
Grafisch ontwerp	Christelle Le Déan, Sandro Borel
Omslagontwerp	Keppie&Keppie, Varsenare
Cartografie	Gabriel Dragu, Theodor Cefraga et Costina-Ionela Lungu Kaarten en plattegronden: © MICHELIN 2021. All rights reserved.
Met dank aan	Marion Capéra, Cristian Catona, Hervé Dubois, Bogdan Gheorghiu, Pascal Grougon, Sophie Roques, Pierre Olivier Signe, Marie Simonet Ook dank aan de toeristenbureaus in de regio, met name aan Alan Amadiou, Marie Baugartner, Isabelle Collin, Vianney Muller en Charlotte Woerne, Nathalie Petit, Clémence Saycocie, Magalie Waechter, Claire Weiss en Olivia Gobilliard-Schreck, Nicolas Wevelsiep, Nathalie Zaric.

© Michelin

© Cartografie: Michelin

© Nederlandse tekst: Uitgeverij Lannoo, nv, Tielt, 2022

Het redactieteam heeft de grootste zorg besteed aan de samenstelling en de controle van deze gids. Maar omdat de gegevens voortdurend gewijzigd worden, moet de praktische informatie (prijzen, adressen, bezoeken, telefoonnummers, bezienswaardigheden, internetadressen) worden beschouwd als een aanwijzing. Het is dan ook best mogelijk dat bepaalde info bij het verschijnen van deze gids niet helemaal correct of volledig is. Wij kunnen daar niet verantwoordelijk voor worden gesteld. Deze gids bestaat voor en door u; u bewijst ons dan ook een grote dienst door eventuele tekortkomingen of vergissingen te melden. Aarzel niet om ons uw opmerkingen en suggesties over de inhoud van deze gids mee te delen. Bij een eerstvolgende bijgewerkte editie zullen wij daar rekening mee houden.